

ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

МОВА. КУЛЬТУРА.
ВЗАЄМОРОЗУМІННЯ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

ВИПУСК III

Відп. ред. Т. А. Космеда

Видається з 2011 року

ДРОГОБИЦЬ
Д.Д.У. ІМ. І. ФРАНКА
2013

УДК 81(082)

Мова. Культура. Взаєморозуміння : Збірник наукових праць. Випуск III. / відп. ред. Г. А. Космеда. — Дрогобич : Коло, 2013. — 356 с.
ISBN 978-617-642-099-6

Друкується за ухвалою вченої ради
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(протокол № 5 від 18.04.2013 р.).

Засновник видання: кафедра мовної і міжкультурної комунікації факультету
романо-германської філології ДДПУ ім. І. Франка

Третій випуск збірника наукових праць «Мова. Культура. Взаєморозуміння» присвячено висвітленню окремих питань контрастивної лінгвістики — своєрідності вербалізації концептів, вивченню національної специфіки деяких символів, паремій а також явищу запозичення, зокрема полонізмів української мови й українізмів мови російської. Парадигма культурної комунікативної взаємодії та взаєморозуміння репрезентована науковими розвідками, в яких актуалізовано вивчення особливостей вербалізації паралінгвістичних засобів і паремій у різних лінгвокультурах, одиниць граматичного рівня, репрезентантів категорії оцінки, моделювання метафор, образів-концептів, що засвідчують варіанти лінгвокреативної діяльності різних етносів. Проблема мовного стандарту окреслена описом вияву мовної норми в дискурсі емігрантів, функціонально-стилістичній специфіці книжних елементів у мові періодики, нормам подвійного наголошування, кодифікації термінів, нормативності фахового мовлення. Питання перекладознавства репрезентовані аналізом діяльності відомого персоналії, присвячені укладанню тлумачно-перекладних словників й опису перекладознавчої складової в соціокультурній компетенції мовця. Значну увагу приділено аналізу шоденникового дискурсу. Теорія міжкультурної комунікації спроектована на навчальний процес, увага сфокусована на проблемі укладання сучасних підручників.

УДК 81(082)

Редакційна колегія:

д-р філол. наук, проф. Космеда Т. А. (відповідальний редактор), канд. філол. наук, доц. Палиця Г. С. (відповідальний секретар), д-р філол. наук, проф. Бацевич Ф. С., д-р філол. наук, проф. Богданович Г. Ю., д-р філос. наук, проф. Біленко Т. І., д-р філол. наук, проф. Васильєва Л. П., д-р філол. наук, проф., чл. кор. НАНУ, Загнітко А. П., д-р філол. наук, проф. Зимомря М. І., д-р пед. наук, проф. Квас О. В., д-р пед. наук, проф. Кемінь В. П., д-р філол. наук, проф. Кочан І. М., д-р філол. наук, проф. Коцюба З. Г., д-р філол. наук, проф., академік ВШ Краснова Л. В., д-р філол. наук, проф. Мацьків П. Б., д-р філол. наук, проф. Сабат Г. П., канд. філол. наук, доц. Сліпецька В. Д., д-р філол. наук, проф. Стишов О. А., д-р філол. наук, проф. Струганець Л. В., д-р філол. наук Федурко М. В., д-р пед. наук, проф. Чепіль М. М.

Рецензенти:

Стенаненко М. І., д-р філол. наук, проф., завідувач кафедри української мови, ректор Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка
Дорошенко С. І., д-р філол. наук, проф., професор кафедри української мови Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
Максименко А. П., д-р пед. наук, проф., завідувач кафедри романських мов Київського національного лінгвістичного університету
Талєєва М. І., д-р пед. наук, проф., завідувач кафедри іноземних мов та українознавства Національного університету водного господарства та природокористування

Адреса редколегії: ДДПУ ім. І. Франка, факультет романо-германської філології, кафедра мовної і міжкультурної комунікації, 82100, Львівська обл., м. Дрогобич, вул. Леся Курбаса, 2. Тел. +380 (3244) 413324.

© Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, 2013
© Коло, 2013

ISBN 978-617-642-099-6

З М І С Т

I. КОНТРАСТИВНІ ЛІНГВІСТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ. ПРОБЛЕМА ЗАПОЗИЧЕННЯ

Кочан І. Міжнародна лексика в термінології.	11
Палиця Г. Вербалізація концепту “навчання” в пареміях української, російської та німецької мов.	18
Жирик У., Пікуш О. Національно-культурна специфіка весільних флоральних символів в Україні та Англії.	27
Прасол О. Полонізми в „Галицько-руських приповідках” І. Франка.	34
Намачинська Г. Функціонування українізмів-артефактів у російському художньому тексті В. Короленка (до 160-річчя від дня народження письменника).	41

II. ПАРАДИГМА КУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ТА ВЗАЄМОРОЗУМІННЯ

Сліпецька В. Паремії як поведінкові мовленнєві формули репрезентації негативних емоцій і станів.	47
Піддубна Н. Мовний образ священнослужителя в українських пареміях.	54
Осіпова Т. Метамова невербальної комунікації: “вербалізація невербаліки” як засіб реалізації мовного коду (на матеріалах авторських текстів І. Франка, Т. Шевченка, А. Чехова).	62
Ільченко О. Аксіологічна потенція метафоричних словосполучень сучасних україномовних ЗМІ.	72
Халіман О. Мовна свідомість етносу: реалізація оцінного потенціалу граматичного значення минулого часу.	79
Рязанцева Д. Функціонування етикетних формул із прикметником як їх складовим: відображення аксіологічних смислів.	87

- Юськів Б.** Вербалізація параметрів правосвідомості українців: опис концепту *кара* (на матеріалі „Галицько-руських народних приповідок” Івана Франка). 98

III. ПРОБЛЕМА СТАНОВЛЕННЯ ЛІТЕРАТУРНОГО МОВНОГО СТАНДАРТУ

- Zahnitko A.** Semantic Agreement in a Syntactic System: Status and Functions. 107
- Навальна М.** Функціонально-стилістичні особливості книжних елементів у мові української періодики початку ХХІ ст. 125
- Сирко І.** Український діаспорний щоденник: аспекти мовної норми. 132
- Гриджук О.** Подвійне наголошування: принципи створення словника-довідника. 144
- Луцько П.** Терміни конституційного права з огляду на лексикографічну практику. 153
- Бондарчук М., Пазюра Л., Туркіян Н.** Формування професійно-орієнтованої мовної особистості авіаційного диспетчера. 161

IV. БАГАТОВИМІРНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ТЕКСТУ

- Єрмоленко С.** Епітети в щоденникових дискурсах Євгена Чикаленка і Сергія Сфремова: історично-мовний та ідіостильовий аспекти. 169
- Космеда Т.** Щоденник у системі літературно-художніх, документально-мемуарних і мовленнєво-побутових жанрів: постановка проблеми. 178
- Мазур Н.** Емоційно-експресивні номінації в структурі *Ego*-текстів Дмитра Дорошенка. 188
- Кондратів І.** Функціональний вияв слів-речень в емоційно-експресивній парадигмі „Щоденника” О. Довженка. 196

- Скоробогатова Е.** Падежные соположения и сочетания компаратив — субстантиват в поэзии Осипа Мандельштама. 205
- Сюта Г.** Цитата у сучасному поетичному тексті. 213
- Карпенко Н.** Військова лексика як засіб вербалізації концепту *жінка* в дискурсі П. Загребельного. 223

V. ПЕРЕКЛАД ЯК ДІАЛОГ КУЛЬТУР

- Прима Л.** Творчість Фрідріха Шіллера у літературно-критичній рецепції Остапа Грицяя. 230
- Ляховин О.** Концепція тлумачно-перекладного словника мови туризму. 239
- Тимошик Г.** Гетерогенні антропоформули новозавітного антропонімікону в новочасних українських перекладах Святого Письма. 248

VI. НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС В АСПЕКТІ ТЕОРІЇ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ І ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЇ. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ СУЧАСНОГО ПІДРУЧНИКА

- Демська О.** „Українська мова в сучасному світі”: інформаційне підґрунтя курсу. 255
- Антонів О.** Нові підручники з української мови як іноземної: данина традиції чи пошук нових ідей. 263
- Михайленко І.** Культура мовного спілкування як засіб підвищення мотивації до вивчення іноземної мови студентами немовних спеціальностей. 270
- Дем'янова В., Моргунова Н.** Лінгвометодичні основи профільно-орієнтованого посібника з російської мови для іноземних студентів інженерних спеціальностей. 278
- Горошкіна О.** Підручник з української мови: компонентнісний вимір. 285

термінологія і сучасність : збірник наук. праць. — К., 2003. — Вип. V. — С. 18–22. 6. Симоненко Л. Українська наукова термінологія в лексикографічному опрацюванні / Л. Симоненко // Українська наукова термінологія: збірник матеріалів наук.-практ. конференції “Українська наукова термінологія. Суспільні та гуманітарні науки”. — № 3. — К. : Наукова думка, 2010. — С. 13–23.

Джерельна база та список скорочень

МЮЕКП, Бисага, 2003 — Бисага Ю. М. Мала юридична енциклопедія з конституційного права / Ю. М. Бисага, М. М. Палінчак, Д. М. Белов. — Ужгород : Ліра, 2003. — 148 с.

ТТСКП, Наливайко, 2010 — Наливайко Л. Р. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права / Л. Р. Наливайко, М. В. Беляева. — 2-е вид. доповн. — Запоріжжя : Дніпровський металург, 2010. — 304 с.

ОКПУ, Гладун, 2001 — Гладун З. С. Основи конституційного права України : навч.-метод. посібник для студ. вищих навч. закл. усіх форм навч. / З. С. Гладун, М. Г. Федчишин. — 2-е вид., доп. — Тернопіль : Астон, 2001. — 436 с.

КПУ, Кравченко, 2008 — Кравченко В. В. Конституційне право України : навч. посібник / В. В. Кравченко. — 6-те вид., виправл. та доповн. — К. : Атіка, 2008. — 592 с.

ОКПП, Лисенков, 2007 — Лисенков С. Л. Основи конституційного процесуального права : навч. посібник / С. Л. Лисенков. — К. : Юрисконсульт, 2007. — 270 с.

ККППУ, Теліпко, 2009 — Теліпко В. Е. Конституційне та конституційно-процесуальне право України : навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / В. Е. Теліпко. — К. : Центр учбової літератури, 2009. — 568 с.

Petro Lunyo

Lviv

Lviv Ivan Franko National University

The Terms of the Constitutional Law

from the Perspective of Lexicographic Practice

The article provides an analysis of professional lexicographical works of constitutional law and fundamental differences and inaccuracies of terms in them; a universal terminological base has been compiled consisting of 3300 lexims; 12 types of inaccuracies have been specified.

Key words: constitutional law, term, dictionary, terminological base.

Одержано 15 січня 2012 р.

УДК 81'276.6:656.7.071.13(045)

Маргарита Бондарчук, Людмила Пазюра, Ніна Туркіян
м. Київ

Національний авіаційний університет

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНОЇ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ АВІАЦІЙНОГО ДИСПЕТЧЕРА

Стаття присвячена характеристиці колективної мовної особистості авіаційного диспетчера.

Ключові слова: професійна мовна особистість, професійна мова, авіаційна термінологія.

Постановка проблеми та актуальність дослідження. Проблема мовної особистості становить великий інтерес у сучасному науковому світі та є актуальною в рамках освітньої парадигми. Вивчення мовної особистості відповідає загальному напрямку антропоцентричної парадигми — вивчення людини в мові, її здатності породжувати текст. Основи теорії мовної особистості були закладені у фундаментальних працях Ю. Апресяна, Г. Богіна, В. Виноградова, В. Дем'янка, В. Карасика, Ю. Караулова, В. Шаховського та ін., які науково обґрунтували пріоритетність “особистісного” в мові.

Більшість лінгвістів сходяться в одному: вчення про мовну особистість — значний унесок у вирішення таких проблем, як мова та особистість, мова та мовна діяльність, мова та мислення, мова та суспільство, мова та матеріальна й духовна культура.

Інтеграційний і багатомірний характер терміна *мовна особистість* імплікує неоднозначність і багатоаспектність його розуміння в лінгвістиці, що задається такими параметрами, як рівень абстракції (особистість індивідуальна, групова та базисна) та якісна галузь (особистість фізична, соціальна та духовна) [Див.: 1].

У більшості лінгвістичних досліджень мовну особистість репрезентують як узагальнений образ носія культурно-мовних і комунікативно-діяльнісних цінностей, знань, настанов і реакцій поведінки. На думку В. Карасика, мовна особистість — це система мовної організації людини, в структурі якої можна виокремити такі компоненти: мовну здібність, комунікативну потребу, комунікативну компетенцію, мовну свідомість, мовленнєву поведінку [Див.: 3].

© М. Бондарчук, Л. Пазюра, Н. Туркіян, 2013

Вивчення особистості у професійній сфері є останнім часом одним із актуальних напрямів когнітивного термінознавства (О. Голованова, С. Мішланова, М. Панова, А. Самигуліна та ін.). У центрі уваги лінгвістів-термінознавців — зміст, структура, засоби репрезентації професійної мовної особистості, її когнітивно-комунікативна специфіка.

Для лінгвістичного обґрунтування поняття „мовна особистість” як скремо взятого професійного соціолекта С. Мішланова запропонувала термін „професійна мовна особистість”. Ця дослідниця виокремлює характеристики професійної мовної особистості: діяльність у спеціальній (професійній) сфері; соціальна поліфункціональність наукової картини світу у свідомості носія мови; формування наукової картини світу в процесі навчання [5; 2].

О. Голованова вважає, що «професійна мовна особистість виокремлюється особливостями, створеними нею мовних та мовленевих одиниць, своєрідністю професійного дискурсу, підпорядкованого цілям та завданням професійної діяльності. За діями, вчинками тієї чи тієї особистості, її відношенням до інших людей стоїть комплекс властивих особистості (а значить, і відповідній професійній субкультурі) ідей, цінностей, поглядів, потреб, інтересів та моральних переконань» [2; 263].

А. Самигуліна розмежовує поняття професійно-орієнтована мовна особистість і непрофесійно-орієнтована мовна особистість. Під професійно-орієнтованою мовною особистістю дослідниця розуміє особистість, яка володіє конкретною мовою та задіяна в окремій професійній сфері й оперує спеціалізованими лексемами тієї галузі. Непрофесійно-орієнтована мовна особистість — це особистість, яка володіє мовою, зайнята у спорідненій професійній сфері та входить певною частиною професійної термінології [7; 11].

Якщо з визначенням професійно-орієнтованої мовної особистості можна погодитися, то дефініція непрофесійно-орієнтованої мовної особистості потребує роз'яснення, оскільки таке визначення мовної особистості суперечить дефініції, наведеній у працях Ю. Караулова: мовна особистість — «...сукупність здібностей та характеристик людини, що зумовлюють створення та сприйняття нею мовних творів (текстів), що різняться: а) ступенем структурно-мовної складності, б) глибиною та точністю відображення дійсності, в) певною цільовою спрямованістю» [4; 245].

Для дослідження термінології галузевої професійної сфери вважається важливою не саме поняття „мовна особистість”, а „мовна особистість, яка володіє певним набором професійних відомостей у тій чи тій галузі наукового знання”. На думку Т. Попової, мовна особистість відображає індивідуальний когнітивний простір, структуровану сукупність знань і уявлень [6; 39].

Коллективну професійну мовну особистість розуміємо як узагальнений мовний портрет професійного діяча, який володіє професійною мовою, відповідним тезаурусом, дотримується стереотипів професійної поведінки [8; 19]. Дослідження професійної мовної особистості дає змогу розширити межі “професійного когнітивного простору” та сприятиме глибшому вивченню професійного соціолекту.

Ступінь вивченості проблеми. Інтерес до проблеми осмислення мовної особистості у професійній сфері привертає увагу багатьох лінгвістів. Досить відзначити звернення до аналізу мовної особистості представників таких професій, як журналіст, телеведучий (М. Дедюкова, Я. Полухіна), вчений (В. Дружиніна), педагог (Н. Антонова), політик (І. Прохорова), юрист (Г. Кубиць), економіст, бізнесмен (Н. Карпукіна), військовослужбовець (В. Перрон), державний службовець (М. Панова), лікар (Н. Гончаренко), співробітник правоохоронних органів (Т. Масич), моряк (М. Солнишкіна), перекладач (І. Волчкова) та ін. У цих працях виокремлено соціокультурну специфіку бачення світу, що відображена в мовній свідомості та комунікативній поведінці представників різних соціальних груп у межах певної культури.

Мета статті — дослідити колективну мовну особистість авіаційного диспетчера та частково пілота літального апарата, що повинен беззаперечно виконувати команди управління польотами.

Виклад основного матеріалу. Авіаційна сфера діяльності пов'язана з практичним освоєнням повітряного простору, перетворенням авіації в один із провідних видів транспорту на нашій планеті, гарантією безпеки польотів пасажирів. У зв'язку з цим важливу роль у формуванні мовної особистості авіатора відіграє екстралінгвістичний чинник, що пояснюється комунікативно-прагматичним характером діяльності авіатора та зумовлює специфіку його професійно-мовленнєвої діяльності. Льотний склад сучасних повітряних суден працює на межі людських можливостей, льотна діяльність як професія належить до категорії „небезпечних професій”. Екіпаж сучасного повітряного судна здійснює управління склад-

ним літальним апаратом, робота якого залежить від точності та своєчасності прийому інформації авіаційним диспетчером; неповнота, двозначність, невизначеність інформації можуть викликати помилкові дії та стрес як екіпажу, так і диспетчера, тому від рівня професійно-мовленнєвої діяльності льотного складу й персоналу з управління повітряним рухом здебільшого залежить життя не лише учасників цієї комунікації, але й пасажирів літака.

Мовна особистість авіадиспетчера та пілота обмежена когнітивним простором авіаційних інструкцій, мета яких з боку диспетчера — інформувати екіпаж повітряного судна про умови польоту повітряного судна, про екстренні ситуації, здійснювати запит інформації про стан і місцеперебування повітряного судна; з боку пілота повітряного судна — доповідати про стан повітряного судна й ситуацію, в якій відбувається політ, одержувати дозвіл на виконання етапів польоту. Ці інструкції визначають правила поведінки та сферу професійного слововживання, це типова „фразеологія”, що містить слова та фрази, спеціально розроблені для ведення діалогу *диспетчер — пілот*, вона спрямована на максимальне використання стандартних слів і фраз.

Вимоги, висунуті до мовлення авіадиспетчерів, відображають когнітивно-комунікативну особливість його мовлення та зумовлені екстралінгвістичними умовами функціонування: діалоги між диспетчером і пілотом відбуваються у швидкому темпі, що пов'язано з лімітом часу на спілкування. Що довший процес спілкування, то менше часу залишається на виконання операцій із керування літаком, як наслідок — частина операцій не використовується чи виконується з порушеннями, помилками, що може призвести до нещасних випадків у авіації.

Стислість — головна умова мовленнєвої діяльності спеціаліста, що обслуговує повітряний рух. Цим пояснюється одна з особливостей його мовлення — наявність великої кількості скорочених найменувань: *ДПП, ДПР, МДП, ДПК, ПДП, СДП* та ін., що є ініціальними буквеними абrevіатурами та вимовляються як назви літер: „*педепе, депепер*” тощо.

Скорочена назва диспетчерських пунктів завжди співвідноситься з повним аналогом: *МДП — Місцевий диспетчерський пункт; ПДП — Пункт диспетчера приземлення; ДПП — Диспетчерський пункт підходу; ДПК — Диспетчерський пункт кола; СДП — Стартовий диспетчерський пункт* тощо. Крім того, кож-

на з указаних абrevіатур співвідноситься з паралельним умовним позначенням, що являє собою „однослівний позивний”: „*Ра-йон*”, „*Підхід*”, „*Коло*”, „*Посадка*”, „*Контроль*”, „*Старт*”, „*Вишка*”, „*Хвиля*”, „*Руління*”, „*Перрон*”, „*Метео*”, „*Транзит*”. Зауважимо, що більшість „лексем-позивних” входять до складу повного аналогу скорочених назв (*ДПП — диспетчерський пункт підходу — „підхід”; ДПК — диспетчерський пункт кола — „коло”; ПДП пункт диспетчерської посадки — „посадка”; ДПР — диспетчерський пункт рулювання — „рулювання”; радіостанція метеоінформації — „метео”*). Інші ж не містять слів, що входять до скорочень, однак семантично пов'язані з ними: *КВП — командний диспетчерський пункт — „вишка*”. Третя група об'єднує „позивні”, що мають довільну назву, наприклад: *КПД МВЛ без права ОПР — „хвиля*”. Деякі „позивні” мають синоніми, що містять два або більше компонентів: *черговий із супроводження = „перон”; виробничо-диспетчерська служба авіаційного підприємства = „транзит*”. Ці прийняті в диспетчерській сфері діяльності умовні назви належать до термінів.

Особливості професійної діяльності авіадиспетчера вимагають вибору терміноутворювальних слів, наприклад, активно використовується слово „*заходження*”. Цей іменник похідний від дієслова „*заходити*”, тому також керує залежними словами, вимагаючи відповідної відмінкової форми, частіше з прийменником *на* + *Зн. в.* Віддієслівні іменники, як і дієслово, означають дію, яку повинен здійснювати пілот під час приземлення літака, а в складі прийменниково-іменникової групи — характер дій, які повинен виконувати пілот, напр.: *заходження візуальне, візуальне заходження на посадку, заходження на посадку з прямої, заходження на посадку по „коробочці”, заходження на посадку після вильоту* тощо. Домінуючий компонент „*заходження*” в більшості складових номінацій імпліцитно включає семантику слова *посадка*, що в дефініції вербалізується експліцитно — „*заходження на посадку*”. Це також можна віднести до особливостей мови авіадиспетчера, головною вимогою якої є стислість і точність.

Мовлення авіадиспетчера відрізняється від мовлення інших авіаційних спеціалістів ще й тим, що реалізується в діалогічній формі (диспетчер—пілот), тому в мовленні авіадиспетчера вживаються дієслова у формі наказового способу, напр.: *дотримуйтесь моїх вказівок; виконуйте політ згідно моїх указівок; зменшіть швидкість; зачекай-*

те, я вас викличу; повідомте місцеперебування повітряного судна; передайте інформацію про ваші дії; повторіть мені все; працюйте за моїми вказівками; набирайте ешелон; знижуйтесь; пришвидшіть зниження; контролюйте дії; набирайте висоту; продовжуйте тощо.

Пілот повітряного судна повинен беззаперечно виконувати команди авіадиспетчера, тому, поряд із дієсловами у формі наказового способу, в мовленні авіадиспетчера вживаються дієслова у формі першої особи теперішнього часу: *забороняю, скасовую, повторюю, даю поправку* тощо. У цих дієсловах подається настанова на певні дії пілота; в мовленні льотчика функціонує дієслово „зрозуміти”, вжите у формі минулого часу у значенні підтвердження — *зрозумів*.

Укажемо й на вживання професійно орієнтованих номінацій — прикметників, що набувають у процесі функціонування термінологічного значення, напр.: *прямий (магнітний пеленг у градусах від автоматичного радіопеленгатора), злітний / посадковий (магнітний іляховий кут робочого напрямку злітно-посадкової смуги), далекий (далький приводний радіомаяк), близький (близький приводний маяк), радіальна (відстань, на якій знаходиться повітряне судно від місця встановлення антени радіолокатора)*. Ці прикметники, як правило, передають значення „відстані” або „місцеперебування”.

Неможливо не відзначити також уживання в мовленні диспетчера поодиноких професійно-орієнтованих одиниць — іменників: *курс, азимут; висота (ешелон) — напрямок, у якому знаходиться продовження вісь повітряного судна; відстань — місцеперебування повітряного судна у координатах відносно місця встановлення антени радіолокатора; зчеплення — коефіцієнт зчеплення на злітно-посадочній полосі; смуга — стан злітно-посадкової смуги: суха, мокра, ожеледиця, мокротеча; кінець — теперішнє повідомлення закінчено і відповіді на нього не потрібно*. Вони передають різні значення, деякі з них перейшли в розряд термінів (*азимут, курс, полоса, зчеплення*).

Аналіз професійного лексику авіаційного диспетчера дав змогу зробити такі **висновки**: 1. На формування мовної особистості авіадиспетчера великий вплив здійснюють екстралінгвістичні фактори, а саме: характер діяльності (відповідальність за безпеку польоту та благополучні зліт і приземлення повітряного судна). Ця особливість діяльності авіадиспетчера приводить у дію лінгвістичні закони та формує професійну лексику авіадиспетчера. Ла-

конічність диктує вибір найменувань і прийомів словотворення: велику кількість аббревіатур, вибір дієслів та їх уживання в необхідних граматичних формах. 2. Діалогічна скерованість комунікативної діяльності авіаційних диспетчерів (диспетчер — пілот) диктує небагатослівність, відсутність стилістично забарвленої лексики, активізує вживання дієслів і віддієслівних іменників, що позначають певні дії (*дозволяю — дозвіл, продовжуйте — продовження*) тощо. 3. Мовлення авіадиспетчера відрізняється, крім стислості, небагатослівності, вживанням чітко відібраних лексичних номінацій; вона не допускає багатозначності та неоднозначного тлумачення професійно орієнтованих найменувань. 4. Наявність великої кількості термінів із значенням ‘рух’ у мовленні авіадиспетчера також пояснюється професійною спрямованістю діяльності.

Отже, аналіз мовленнєвої поведінки авіаційного диспетчера дав змогу виявити роль комунікативно значущих екстралінгвістичних факторів у формуванні мовної особистості авіадиспетчера.

Виходячи з аналізу особливостей мовлення авіадиспетчера, можна розмірковувати про пріоритетні професійно значимі новації, пов’язані з професійною діяльністю авіадиспетчера.

Аналіз мовленнєвої поведінки, особливостей мовлення авіаційних диспетчерів підтверджує висновок про те, що мовна особистість «постає як багатошаровий та багатокомпонентний набір мовних здібностей, умінь, готовності до здійснення мовних учинків різних ступенів складності» [4; 29].

Мовна особистість авіадиспетчера, діяльність якого має важливе значення і в сфері авіації, і в життєдіяльності людей, є частиною моделі МКС.

Перспектива дослідження. Окремого вивчення потребують мовні особистості конструктора літальних апаратів, пілота, авіаційного інженера, авіаційного механіка і под.

Список використаної літератури

1. Воркачѳв С. Г. Методологические основания лингвоконцептологии / С. Г. Воркачѳв // Теоретическая и прикладная лингвистика. — Вып. 3. Аспекты метакоммуникативной деятельности. — Воронеж, 2000. — Режим доступа: http://tpl1999.narod.ru/teoreticheskaya_i_prikladnaya_lingvistika/vipusk_3_2000. 2. Голованова Е. И. Профессиональная языковая личность: специфика профессиональных процессов в сфере теории и практики / Е. И. Го-

Лованова // Non multum, sed multa: Немного о многом. У когнитивних истоков современной терминологии: сб. науч. тр. в честь В. Ф. Новодрановой. — М. : Авторская академия, 2010. — С. 261–270. 3. Карасик В. И. Язык социального статуса: социолингвистический аспект. Прагмалингвистический аспект. Лингвосемантический аспект / В. И. Карасик. — М. : Гнозис, 2002. — 333 с. 4. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. — изд. 7-е. — М. : Изд-во ЛКИ, 2010. — 264 с. 5. Мишланова С. Л. Профессиональная языковая личность как категория когнитивного терминоведения / С. Л. Мишланова // Изменяющийся языковой мир: тез. докл. междунар. науч. конф. (Пермь, Перм. ун-т, 12–17 нояб. 2001 г.). — Пермь : Перм. ун-т, 2001 — 271 с. 6. Попова Т. Г. Национально-культурная семантика языка и когнитивно-социокоммуникативные аспекты (на материале английского, немецкого и русского языков) / Т. Г. Попова. — М. : Изд-во МГОУ “Нар. Учитель”, 2003. — 145 с. 7. Самигуллина А. Д. Особенности становления лексико-семантического поля “военное обмундирование” в английском и русском языках: автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. филол. наук: спец. 10.02.20. — “Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание” / А. Д. Самигуллина. — М. : Петруруш, 2009. — 22 с. 8. Солнышкина М. И. Асимметрия структуры языковой личности в русском и английском вариантах морского профессионального языка : дисс. на соискание ученой степени докт. филол. наук. спец.: 10.02.20. — “Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание” / М. И. Солнышкина. — Казань, 2005. — 393 с.

Margaryta Bondarchuk, Ludmyla Paziura,

Nina Turkiyan

Kyiv

National Aviation University

**The Formation of a Professionally-oriented
Language Personality of an Air Traffic Controller**

The article is dedicated to characteristics of collective aviation dispatcher's language personality.

Key words: *communicative-activity sphere, professional language, professional language personality, aviation terminology.*

Одержано 21 лютого 2012 р.

IV. БАГАТОВИМІРНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ТЕКСТУ

УДК 811.1:81'42

Світлана Єрмоленко

м. Київ

Інститут української мови НАН України

ЕПІТЕТИ В ЩОДЕННИКОВИХ ДИСКУРСАХ ЄВГЕНА ЧИКАЛЕНКА І СЕРГІЯ ЄФРЕМОВА: ІСТОРИЧНО-МОВНИЙ ТА ІДІОСТИЛЬОВИЙ АСПЕКТИ

У статті висвітлено питання функціонування логіко-класифікаційних та емоційно-експресивних епітетів у щоденникових текстах Є. Чикаленка і С. Єфремова. Ці тексти є джерелами вивчення історії української літературної мови та культурно-політичного дискурсу кінця XIX – початку XX ст. Простежено особливості загальномовного й індивідуально-авторського уживання епітетних словосполук. У щоденниках Є. Чикаленка переважають логіко-кваліфікаційні епітети у складі актуальних для того часу суспільно-політичних термінів. Для щоденників С. Єфремова актуальні індивідуально-авторські епітети розмовно-зниженого стилістичного забарвлення, що виявляють різке критичне ставлення автора до чинного устрою.

Ключові слова: щоденниковий дискурс, епітети, індивідуально-авторський стиль, історично-мовний аспект, ідіостильовий аспект.

Постановка проблеми та актуальність дослідження. Аналіз семантики і стилістичних функцій епітетів, зафіксованих у текстах щоденників Євгена Чикаленка і Сергія Єфремова [2; 6; 7], пов'язаний з актуальною проблемою сучасного мовознавства — дослідженням історії української літературної мови конкретного часового зрізу — кінця XIX – початку XX ст. Це був час формування нової суспільної свідомості, час соціальних зрушень, коли зароджувалася нова Українська держава, коли після національно-визвольних змагань настав час розчарувань, зневіри, внутрішнього протесту інтелігенції, що знайшло вираження в „Щоденниках” С. Єфремова, порівн.: «Студіюючи щоденні записи, маємо змогу отримати своєрідні документальні зрізи українського накового життя, спостерігати безпосередні враження та психологічний стан продуцентів історичної думки» [5; 15]. Епітети як важли-

© С. Єрмоленко, 2013